

Соціально-економічна роль некомерційних організацій у забезпеченні сталого розвитку суспільства

У статті подано основні концептуальні підходи до розуміння сутності організацій третього сектору та особливостей їх взаємодії з державою і комерційними організаціями. Описано умови функціонування некомерційних організацій в Україні і світі та розглянуто їх роль у сприянні сталому розвитку суспільства. Проаналізовано основні економічні механізми стимулювання третього сектору, висвітлено перспективи подальшого розвитку некомерційних організацій в Україні та світі.

Ключові слова: некомерційна організація, третій сектор, громадянське суспільство, сталий розвиток суспільства, соціально-економічна роль третього сектору, екологічна роль третього сектору, економічний механізм стимулювання некомерційних організацій.

Некомерційні організації. Визначення та сутність поняття

Невід'ємним елементом громадянського суспільства є некомерційні організації (НКО), які утворюються на добровільній основі з метою забезпечення актуальних соціально-економічних потреб населення та не мають на меті отримання прибутку від своєї діяльності [13]. Водночас активна участь громадян у суспільному житті, у прийнятті та реалізації рішень, сприяння розвитку громадянської ініціативи є передумовою та показником сталого розвитку суспільства [23].

У вітчизняній науковій літературі до цього часу не сформовано єдиного усталеного терміна для означення добровільного та неприбуткового об'єднання громадян. Відносно поширене поняття «громадська організація» також є невнормованим і часто служить синонімом неурядовій, неприбутковій, недержавній організації, організації третього сектору тощо [3]. В іноземній літературі відносно громадських утворень застосовують терміни «спілки», «асоціації», «об'єднання», що при дослівному перекладі посилює термінологічну плутанину. Зважаючи, що ключовими ознаками громадських організацій є неприбутковість, недержавність та добровільність об'єднання її членів [3], громадську, неурядову або неприбуткову (некомерційну) організацію можна визначити як добровільне об'єднання громадян для задоволення і захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших інтересів, що не ставить за мету отримання прибутку від діяльності. До некомерційних та громадських організацій відносять також благодійні фонди, бізнес-асоціації, органи самоорганізації населення, профспілки, організації роботодавців, релігійні організації, ініціативні групи громадян [4]. В Україні діяльність неприбуткових організацій регулюють закони «Про об'єднання громадян» (1992), «Про благодійництво та благодійні організації» (1997), «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (1997), «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991), «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998), «Про

Льїна Марія Володимирівна, кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу суспільних проблем сталого розвитку Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м. Київ.

© М. В. Льїна, 2011

податок на додану вартість» (1997), «Про оподаткування прибутку підприємств» (1997) та інші нормативно-правові акти.

Актуалізують потребу у сприянні розвитку організацій третього сектору наукові роботи та суспільна увага до ідей громадянського суспільства. Вперше поняття громадянського суспільства та його вагу для демократії й забезпечення економічного добробуту держави обґрунтував французький соціолог Алексіс де Токвіль [24]. Він вказував на роль неприбуткових організацій в інституціалізації й артикуляції соціальних інтересів та пріоритетів суспільного розвитку, а також актуалізації нагальних проблем суспільного розвитку – таких, наприклад, як узурпація влади, корупція, надмірне регулювання бізнесу, невідповідність державної політики та системи освіти національним інтересам або глобальним викликам, забруднення навколишнього середовища тощо. Пізніше С. Гантінгтон та інші дослідники вказували на здатність неурядових організацій структурувати суспільство й активізувати участь громадян у суспільному житті, сприяючи розвитку демократії та захисту громадянських прав і свобод [20].

Питання розвитку і функціонування неприбуткових організацій, їх соціально-економічний потенціал, механізми підвищення ефективності їх діяльності, інструменти забезпечення партнерських відносин із державою, роль неурядових організацій у становленні громадянського суспільства досліджують економісти, соціологи, фахівці з державного управління та суміжних галузей. Теоретичне підґрунтя таких досліджень становлять праці Ф. Бородкіна, Л. Сідельнік, М. Кемпайнен, Дж. Волш, Б. Франка, Г. Вольмана, Г. Бенджаміна, Р. Крамера та інших авторів. Теорії третього сектору описують, як система державного управління, політичне, культурне середовище та економічні механізми впливають на функціонування громадських рухів і організацій, а також умови підвищення ефективності третього сектору: теорія гетерогенності або провалу держави (Вейсброд) [29], теорія довіри або провалу ринку (Ерроу, Нельсон, Хенсманн, Орманн) [27], теорія пропозиції або посередництва (Джеймс, Роуз-Еккерман, Янг) [22], теорія зацікавлених сторін (Авнер, Бен-Нер), теорія взаємозалежності або провалу третього сектору (Ліпські, Сміт), теорія соціального походження (Саламон, Анхайер) [26]. У цій праці здійснено спробу аналізу соціальної та економічної ролі некомерційних організацій у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Умови функціонування некомерційних організацій в Україні та світі

Потенціал, соціально-політичні наслідки діяльності громадських організацій та їх економічна ефективність значною мірою визначені умовами функціонування цих організацій – сприятливістю законодавства, прозорістю державного управління, дотриманням демократичних принципів, ефективністю економічної діяльності секторів виробництва, активністю громадян у суспільному житті. Попри значні досягнення людства у післявоєнний час у частині демократизації державного устрою, зростання економічного добробуту та рівня соціального захисту населення в розвинених країнах світу, активізацію глобальних процесів, спрямованих на захист навколишнього природного середовища та гармонізацію взаємодії людини зі середовищем проживання, світ раз по раз зіштовхується з масштабними і системними фінансово-економічними, соціальними та екологічними кризами. Замість поступу на шляху сталого розвитку та гармонізації відносин у системі «суспільство-економіка-екологія» триває погіршення економічного стану більшості країн світу та зубожіння їх населення; поглиблюється диференціація між розвиненими та бідними країнами третього світу, економіка яких зорієнтована переважно на видобування сировини й екологічно шкідливе виробництво.

Враховуючи наслідки глобальної фінансової кризи і скорочення обсягів міжнародної допомоги, слід очікувати подальшого посилення протиріч між країнами з різними рівнями розвитку, зростання нерівності у доходах та загострення соціальних проблем. Внаслідок загострення фінансово-економічної кризи, певних демографічних процесів та глобалізації демократичні держави теж все частіше зіштовхуються з браком можливостей забезпечити належний соціальний захист населення. З огляду на це посилюється роль некомерційних організацій у вирішенні актуальних соціально-економічних та екологічних проблем, здійсненні громадського контролю за діяльністю влади та корпорацій, наданні соціальних послуг населенню (допомога вразливим верствам населення, медична допомога, просвіта і виховання, захист довкілля і культурної спадщини, захист інтересів окремих категорій та спільнот – вікових, гендерних, професійних тощо). Реалізація усіх цих функцій третього сектору безумовно сприятиме сталому розвитку суспільства.

Роль некомерційних організацій у сприянні сталому розвитку

Неурядові організації України активно співпрацюють з органами влади, громадськістю, комерційними організаціями для розв'язання актуальних соціальних, економічних, екологічних проблем, надають громадянам широкий спектр товарів і послуг [12]. У багатьох сферах (надання соціальних послуг, захист громадянських прав, екологічні проекти) неприбуткові організації часто є ефективнішими за комерційні підприємства та органи влади завдяки відсутності орієнтації на отримання прибутку, гнучкому управлінню організацією, швидкому реагуванню на запити суспільства, індивідуальному підходу. У розвинених країнах держава все частіше передає неприбутковим організаціям частину своїх функцій [25]. Усвідомлення надійності й ефективності третього сектору як рівноправного партнера відповідає головній вимозі щодо державної соціальної політики у країнах Західної Європи, Північної Америки, Японії – розширення соціальних програм при одночасному скороченні витрат і зменшенні навантаження на державу як на головного суб'єкта соціальної політики. Передача функцій третьому сектору також відповідає вимогам подальшої демократизації управління суспільством [17]. Роль неприбуткових організацій у сприянні сталому розвитку суспільства посилюють процеси, притаманні третьому сектору в усіх країнах світу, а саме міжнародна кооперація, глобалізація, комерціалізація, професіоналізація та бюрократизація громадських організацій [13].

Однак ефективній співпраці третього сектору зі суспільством заважають певні зовнішні та внутрішні обставини, головними з яких є недовіра суспільства до НКО, завузьке розуміння функцій неприбуткових організацій державою, відсутність або неефективність правового регулювання, системної державної політики, спрямованої на підвищення ефективності діяльності третього сектору, несформованість громадянського суспільства, здатного компенсувати «провали» держави та інших суспільних інститутів [10]. Враховуючи неприбутковий характер діяльності та значний суспільний потенціал громадських організацій, останні потребують державної підтримки, зокрема, в частині формування сприятливого законодавства і ресурсного забезпечення діяльності третього сектору. Однак фінансова підтримка НКО з боку держави, якої так потребує третій сектор, передбачає регулювання й контроль за ефективністю використання коштів та дотриманням вимог сталого розвитку, згідно з якими будь-яка економічна діяльність повинна здійснюватися з урахуванням економічної рентабельності, соціальної ефективності та збереження й охорони навколишнього природного середовища [16]. Усі

ці планові і регуляторні функції має взяти на себе держава із залученням широких кіл громадськості [19].

Потенціал сприяння третього сектору сталому розвитку суспільства спеціально не описано ані у вітчизняній, ані в іноземній науковій літературі. Однак роль некомерційних організацій у гармонізації відносин у системі «економічний розвиток – соціальний захист – охорона навколишнього середовища» є безсумнівною [18].

У частині економічного розвитку суспільства громадські організації здатні сприяти боротьбі з корупцією, захищати права галузевих, професійних і корпоративних асоціацій, право громадян на працю та її гідну оплату, сприяти підвищенню рівня добробуту населення через лобістську і протестну діяльність, проводити освітні й інформаційні кампанії для різних соціально-професійних категорій населення (наприклад, підприємців, найманих працівників, співмешканців багатоквартирних будинків, безробітних тощо).

З метою сприяння соціальному розвитку некомерційні організації захищають права громадян у суді (т. зв. адвокатська діяльність третього сектору – захист прав споживачів, жінок, дітей, пацієнтів), підтримують вразливі верстви населення (безробітних, безхатченків, важкохворих, інвалідів, самотніх), організують дозвілля, культурні заходи та клуби (групи для спілкування за інтересами), надають послуги у сфері освіти і виховання.

У галузі охорони навколишнього середовища потенціал третього сектору є особливо потужним [8]. Некомерційні організації спроможні:

- проводити незалежний моніторинг стану водних, земельних ресурсів, атмосферного повітря і природно-заповідних територій;
- організовувати і проводити акції, спрямовані на збереження і захист лісів, боротьбу з втратами біологічного і ландшафтного різноманіття, розвиток екомережі;
- брати участь у прийнятті екологічно орієнтованих рішень, домагатися збільшення й оптимізації витрат на охорону довкілля з держбюджету та природоохоронних фондів;
- мобілізувати громадськість для реагування на надзвичайні екологічні ситуації або загрозу їх виникнення;
- проводити інформаційно-освітні заходи з метою підвищення рівня захисту населення від надзвичайних ситуацій, техногенних катастроф, стихійних лих;
- організовувати і проводити кампанії, спрямовані на боротьбу зі змінами клімату, інші просвітницькі, лобістські, креативні, протестні акції, спрямовані на захист і охорону навколишнього природного середовища [9].

Економічні механізми стимулювання діяльності некомерційних організацій

Зважаючи на важливу роль громадських організацій у задоволенні основних суспільних потреб громадян та їх груп і забезпечення сталого розвитку формування нового економічного механізму стимулювання третього сектору стає нагальним завданням системи управління і регулювання національною економікою. Метою такого економічного механізму є всебічна та системна підтримка діяльності третього сектору з метою забезпечення основних суспільних інтересів громадян та сталого розвитку суспільства. З інституційної точки зору економічний механізм покликаний забезпечити досягнення цілей держави (гарантія захисту прав і свобод громадян, якісне та своєчасне надання усього спектру соціальних послуг з одночасною оптимізацією витрат держави

на виробництво і розподіл таких послуг), захист інтересів громадян, їх соціальних, територіальних груп, а також дотримання вимог сталого розвитку [21]. Ефективність виконання цих завдань залежить від того, наскільки оптимальним є поєднання окремих елементів економічного механізму (як добре врегульовано механізм) та як добре він реалізується. Останньому сприяють не лише суто економічні заходи, але й інші – адміністративні, соціальні, культурно-історичні фактори. Ефективність третього сектору та консолідація громадянського суспільства також значною мірою залежать від соціального капіталу: рівня суспільної довіри, соціальної активності, традицій добротності та співучасті, загального рівня демократизації суспільства [10].

Розпочати формування економічного механізму стимулювання організацій третього сектору доцільно з визначення самого поняття економічного механізму, зваживши при цьому на різне тлумачення поняття вітчизняними й іноземними економістами-науковцями [5], що викликано не лише різною економічною та культурною традицією, умовами взаємодії різних секторів економіки, але й принципово відмінними уявленнями про саму структуру суспільства [14]. Отже, економічний механізм стимулювання діяльності некомерційних організацій – це насамперед правовий інститут, що регулює порядок і умови:

- фінансування діяльності некомерційних організацій за рахунок бюджетних коштів;
- акумулювання та розподілу бюджетних коштів для підтримки діяльності некомерційних організацій;
- економічного стимулювання фінансування діяльності організацій третього сектору комерційними організаціями та фізичними особами.

Фінансування діяльності некомерційних організацій за рахунок бюджетних коштів може здійснюватися шляхом прямої підтримки їх життєдіяльності (субсидії для оплати поточних витрат), надання коштів для реалізації громадськими організаціями власних програм і проєктів (гранти) та оплати некомерційним організаціям виконаних робіт згідно з попередньо укладеними контрактами. Крім цього, ці механізми фінансування НКО виконують різні соціальні функції: прямі асигнування підтримують сектор у цілому, гранти дозволяють зафіксувати суспільну увагу до тих чи інших нагальних проблем, а за допомогою системи контрактів здійснюється фінансування тих соціальних послуг, актуальність яких встановлюють органи державної влади.

Акумулювання та розподіл бюджетних коштів для підтримки діяльності некомерційних організацій передбачає створення спеціального національного фонду фінансування на конкурсній основі громадських організацій для виконання ними найбільш актуальних та важливих програм, проєктів і заходів. Важливою функцією економічного механізму стимулювання розвитку третього сектору є створення належних умов для зацікавленості підприємств, організацій і громадян у підтримці діяльності неприбуткових організацій. Спеціально розроблена система стимулювання приватної і корпоративної благодійної діяльності має включати, крім цього, механізм надання податкових, кредитних та інших пільг фірмам, підприємствам, корпораціям, фізичним особам, які здійснюють відрахування до фонду підтримки третього сектору.

Пряме державне фінансування громадських організацій та економічне стимулювання створення середовища для розвитку третього сектору є особливо важливим для України, де 75–85% коштів громадські організації отримують від іноземних та місцевих донорів – корпорацій і благодійних фондів, а державні кошти становлять лише 2–3% бюджету організацій. За цим показником Україна уподібнюється Філіппінам, Пакистану та Кенії; натомість у країнах ЄС держава забезпечує фінансові

потреби НКО на 40–60%. Як слушно зауважують фахівці, «без запровадження ефективної системи державного фінансування ініціатив організацій громадянського суспільства розвиток громадянського суспільства і його партнерство з державою у розв'язанні актуальних суспільних проблем практично неможливі» [4]. Однак пряме фінансування третього сектору – не єдина можливість держави забезпечити його фінансову підтримку, адже держава має можливість економічно стимулювати добровільну діяльність комерційних організацій та фізичних осіб.

Створення і впровадження економічного механізму стимулювання третього сектору передбачає таку послідовну діяльність уповноважених органів державної влади, науковців та представників громадськості:

- визначення найбільш пріоритетних сфер діяльності громадських організацій з метою максимального використання їх потенціалу для сприяння сталому розвитку суспільства;
- розроблення актуальних та суспільно важливих напрямів діяльності, програм, проєктів, для реалізації яких організаціям третього сектору на конкурсній основі надаватиметься державне фінансування;
- визначення і затвердження вимог щодо кваліфікаційного рівня громадських організацій, здатних виконувати роботи за відповідними контрактами з органами державної влади;
- розроблення і впровадження системи акумулювання та розподілу коштів для фінансування діяльності громадських організацій;
- розроблення і впровадження системи адміністрування та підзвітності громадських організацій, які виконують роботи за кошти держави або спеціального фонду;
- розроблення і впровадження механізму відшкодування та повернення коштів державі або у спеціальний фонд за послуги, які організації третього сектору не надали, надали неякісно або не в повному обсязі;
- розроблення і впровадження системи незалежного моніторингу діяльності організацій третього сектору та регулятора (спеціально уповноважених для співпраці з громадськими організаціями органів влади).

Для того щоб бути ефективним, економічний механізм має враховувати умови й особливості функціонування третього сектору, а також реагувати на його недоліки. З економічної точки зору некомерційним організаціям має бути притаманна низька ефективність через безоплатність праці добровільних працівників (волонтерів). Вони також потерпають від хронічного дефіциту коштів для реалізації своєї програмної діяльності та спротиву громадськості, а також часто потрапляють у політичну залежність від донорів. Окрім браку зовнішнього фінансування, НКО зіштовхуються з іншими, об'єктивно заскладними для неприбуткових організацій перепонами: дискримінацією певних видів організацій при розподілі коштів із держбюджету, непрозорим розподілом коштів, непрозорістю та складністю процедур державних закупівель, відсутністю достатньої кількості конкурсних програм фінансування проєктів третього сектору, нерозвиненою мережею державних консультацій.

Держава може зарадити більшості цих проблем, створивши сприятливе для громадських організацій законодавство, делегуючи їм частину своїх функцій, підтримуючи їх фінансово та забезпечуючи позитивне ставлення з боку суспільства. Для підвищення ефективності НКО кошти з держбюджету або спеціального фонду мають надаватися таким організаціям виключно на конкурсній основі та з урахуванням

суспільної думки щодо актуальності проектів та гостроти попиту на соціальні послуги. На цьому шляху принципово важливо зберегти максимальну незалежність некомерційних організацій від держави – принаймні в частині визначення мети та напрямів діяльності, структури організації та її керівного складу, можливості мати альтернативні джерела фінансування, формування публічної позиції організації. Чим більшим за обсягом та прозорістю системи розподілу є фінансування третього сектору, тим більшою мірою держава сприяє його сталому розвитку. Особливо важливо при цьому враховувати потреби організацій із захисту прав людини, екологічних та інших організацій, які своєю діяльністю опонують державі або інтересам великого бізнесу. Залежність таких організацій від одного джерела фінансування, в тому числі державного, робить їх особливо вразливим та слабкими [28].

Максимальна автономність третього сектору має супроводжуватися чітким та дієвим механізмом контролю за якістю послуг, які надають неприбуткові організації, звітування за кошти, витрачені з державного бюджету або спеціального фонду, та відшкодування коштів за ненадані послуги і послуги, надані неякісно або в неповному обсязі. Іншими словами, взаємодія держави з третім сектором має доповнюватися механізмом економічної відповідальності громадських організацій за власну діяльність, формувати зацікавленість сектору у здійсненні корисної для суспільства діяльності та примушувати громадські організації належно оцінювати власний потенціал.

Об'єктивна оцінка потенціалу громадських організацій, їх можливостей, результатів та ефективності діяльності є актуальним завданням і для держави. Це зумовлено низкою причин, зокрема:

- потребою в оптимізації державних витрат на підтримку третього сектору в умовах фінансово-економічної кризи та зростанням конкуренції між неприбутковими організаціями за фінансові ресурси;
- вимогою звітуватися перед виборцями щодо ефективності витрат бюджетних коштів на підтримку НКО;
- вимогою звітуватися перед комерційними організаціями та фізичними особами, які підтримують діяльність третього сектору;
- потребою в періодичному удосконаленні економічного механізму підтримки третього сектору й економічній оцінці ефективності співпраці з некомерційними організаціями;
- вимогою недопущення нецільового використання коштів та зловживання з боку некомерційних організацій пільговим режимом оподаткування;
- потребою регулярно підтверджувати суспільству економічну і соціальну ефективність третього сектору.

З огляду на велике розмаїття НКО методи оцінки їх ефективності не повинні бути універсальними, але мають враховувати усі специфічні риси та цілі діяльності організацій [1]. Складністю такої оцінки є неможливість застосувати такі стандартні для комерційних організацій критерії ефективності як прибутковість, рентабельність, капіталізація. Доволі часто некомерційні організації формулюють нечіткі і занадто загальні цілі діяльності, міра досягнення яких не підлягає кількісному вимірюванню, а вироблені цими організаціями нематеріальні блага і послуги, як правило, не мають ринкової ціни [7]. Все це разом з недоліками системи підзвітності організацій третього сектору та відсутністю системних методологічних досліджень ускладнює розроблення простих і зрозумілих принципів оцінювання ефективності НКО [1].

Окремі спроби розробити критерії ефективності для некомерційних організацій робили Ю. Бондаренко, П. Бредшоу, В. Мюррей, Й. Вольпін, К. Камерон, Т. Консолі, Е. Конлон, Р. Герман [2]. У дослідженнях цих вчених превалюють такі підходи до оцінки ефективності організацій третього сектору: цільовий (якою мірою досягнуто цілі організації), ресурсний (наскільки організація забезпечена ресурсами), множини зацікавлених (як багато громадян, їх груп, організацій зацікавлено у діяльності тієї чи іншої НКО), соціального конструктиву (як громадськість ставиться до діяльності НКО) [1]. Найбільш поширені цільовий та системний підходи, а також узагальнюючий багатопараметричний підхід. Жоден із цих підходів не слід вважати оптимальним, оскільки вони не відображають соціальне значення діяльності некомерційних організацій. Тому вітчизняний дослідник Ю. Бондаренко пропонує визначати ефективність організацій третього сектору за трьома ключовими критеріями: економічною ефективністю, соціальною ефективністю та сталістю НКО. Економічна ефективність організації полягає у її продуктивності та оптимальності співвідношення витрат і отриманих результатів діяльності. Соціальна ефективність означає відповідність її діяльності основній меті третього сектору – задоволенню соціальних потреб громадян. Під сталістю некомерційної організації розуміють стабільність її соціально-економічного стану [2]. Сюди ж можна віднести потенційний внесок організацій третього сектору у забезпечення сталого розвитку суспільства.

Параметрами ефективності некомерційних організацій можуть бути форма та якість системи підзвітності й аудиту, зовнішнього регулювання й фінансування, функції наглядової ради, громадського моніторингу [23]. Більш практичними показниками ефективності третього сектору є чисельність та масштаб виконуваних проектів, кількість та співвідношення волонтерів і професійних працівників, структура послуг, які надає сектор, джерела фінансування, відносини з державою, досвід виконання контрактів з державою [7]. До основних джерел фінансування третього сектору відносять субсидії/гранти органів влади з державного або місцевого бюджету; пожертви комерційних компаній, добродійних організацій та меценатів; членські внески і дохід від власної прибуткової діяльності [6]. Стосовно типів відносин третього сектору з державою виділяють відносини залежності – кооперації, заміни – доповнення – протистояння, кооперації – доповнення – кооптації – конфронтації [26].

Для аналізу ефективності і сталості розвитку некомерційних організацій USAID та Freedom House застосовують комплексний показник (індекс сталості третього сектору), який відображає сприятливість законодавства, стабільність організаційної структури, фінансову потужність, поширеність співпраці некомерційних організацій, асортимент та обсяг послуг, які надають організації, технічну інфраструктуру та ставлення громадськості [21]. Фінансову потужність організації зумовлює різноманітність джерел доходів, розвиненість системи управління фінансами та ефективна система забезпечення ресурсів для подальшої роботи організації.

Інший тип економічних відносин та мотивації діяльності притаманні некомерційним добровільним організаціям, які утворюються з метою задоволення інтересів лише їх членів [1]. Прикладами таких організацій є професійні об'єднання, громадські рухи, галузеві і корпоративні асоціації й організації, які створюють для управління спільним майном. На відміну від інших видів некомерційної діяльності членство в асоціаціях зумовлено прямою особистою вигодою та не є філантропічною. Окрім згаданих вище перешкод, у діяльності некомерційної асоціації зіштовхуються з добре відомою з економічної теорії проблемою колективних дій [11], що суттєво впливає на ефективність діяльності асоціацій.

Висновки

Аналізуючи майбутнє третього сектору, слід наголосити, що умови і вимоги до його діяльності змінюються дуже швидко, актуалізуючи суспільно значущі виклики та формуючи нові завдання. На цей час дискусія точиться переважно навколо того, якими мають бути відносини між державою і третім сектором, чи повинна держава витрачатися на розвиток некомерційного сектору і делегувати йому частину своїх функцій, та хто у такому випадку має визначати напрями діяльності НКО та регулювати його діяльність. Однак беручи до уваги наслідки світової фінансової кризи, хронічний дефіцит вітчизняного бюджету та гостроту екологічних і соціальних проблем в Україні, слід очікувати, що роль некомерційних організацій і громадських рухів у вирішенні таких проблем, гармонізації відносин у суспільстві та забезпеченні його сталого розвитку, безумовно, зростатиме.

1. *Борисова Е.* Анализ эффективности в некоммерческом секторе : проблемы и решения / Е. Борисова, Л. Полищук // Экономический журнал ВШЭ. – 2009. – № 1. – С. 80–100.
2. *Гілета О.П.* До питання критеріїв ефективності неприбуткових організацій / О. П. Гілета // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Випуск 15. – 2009. – С. 245–259.
3. *Громадські об'єднання в Україні* / за ред. В. Бесчастного. – Київ : Знання, 2007. – 415 с.
4. *Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти?* / О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лациба та ін. – К. : Агентство «Україна», 2010. – 224 с.
5. *Измалков С.* Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4–26.
6. *Ільїна М.* Забезпечення діяльності неприбуткових організацій в галузі охорони природи / М. В. Ільїна // Зб. наук. праць «Економіка природокористування і охорони довкілля». – Київ : РВПС України НАН України, 2009. – С. 50–56.
7. *Ільїна М.* Комерціалізація діяльності неприбуткових організацій : проблема чи перспектива? / М. В. Ільїна // Економіка та держава. – 2010. – № 3. – С. 14–16.
8. *Какутич Є.* Устойчивое развитие как концептуальная основа трансформации мировой экономики. Часть 2 / Ю. Какутич // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 2. – С. 46–63.
9. *Концепція сталого розвитку України* / за ред. В. В. Волошина, Н. М. Гордієнка та ін. – К. : БМТ, 2000. – 17 с.
10. *Куценко О.* Расходящиеся общества : особенности системной трансформации в России и Украине / О. Д. Куценко // Мир России. – 2006. – Том XV. – № 3. – С. 43–61.
11. *Остром Е.* Теория рационального выбора коллективного действия. Бихевиористский подход / Элеонор Остром // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2010. – № 1. – С. 5–52.
12. *Паливода С.* Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002–2009 роки : Звіт за даними дослідження / Л. Паливода, С. Голота. – Київ : ТОВ Видавничий Дім «КуПол», 2010. – 112 с.
13. *Потабенко, М. В.* Економічні умови функціонування громадських екологічних організацій в Україні в контексті євроінтеграції / М. В. Потабенко // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Економіка: збірник наукових праць. – 2008. – Частина 4. – Вип. 4 (44). – С. 439–444.
14. *Приходько М. М.* Управління природними ресурсами та природоохоронною діяльністю / М. М. Приходько. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2004. – 847 с.
15. *Проект Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року від 03.02.2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://menr.gov.ua/documents/ProektStrategy.doc>.
16. *Римшайте Э.* Метаморфозы роли неправительственных организаций – от благотворительности к рынку услуг / Э. Римшайте, Л. Жалимене // Журнал исследований социальной политики. – 2004. – Том 2. – № 4. – С. 487–508.

17. Сидорина Т. Партнерство государства и институтов самоорганизации граждан в реализации социальной политики (теоретический аспект) / Т. Ю. Сидорина // TERRA ECONOMICUS. – 2010. – Том 8. – № 1. – С. 117–129.
18. Стегній О. Екологічний рух в Україні : соціологічний аналіз / О. Стегній. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. – 243 с.
19. Фомін С. Концепція сталого розвитку в контексті світової фінансово-економічної кризи / С. Фомін // Дослідження світової політики: збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 49. – С. 128–144.
20. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
21. 2008 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. 12th Edition. – USAID, 2009. – 276 с.
22. Anheier H. Non-Profit Organizations : Theory, Management, Policy / H. Anheier. – London : Routledge, 2005. – 450 p.
23. Jegers M. Micro Economics of the Profit and Nonprofit Sectors / M. Jegers // The International Journal of Not-for-Profit Law. – 2002. – Vol. 5. – Issue 1. – P. 24–38.
24. Lehrer M. Multinational Enterprises and the Promotion of Civil Society: The Challenge For 21st Century Capitalism / M. Lehrer, Ch. Delaunay // Bulletin of University of California, Berkeley. Vol. 51. – 2009. – № 4. – P. 126–147.
25. Salamon L. The State of Nonprofit America / L. Salamon. – Harrisonburg, Virginia, USA : R. R. Donnelley and Sons, 2002. – 549 p.
26. Salmenniemi S. Civic organizations and the State in Contemporary Russia : Co-operation, Co-optation, Confrontation / S. Salmenniemi // Civil Societies and Social Movements : Potentials and Problems – London : Routledge, 2007. – P. 19–34.
27. Sending O. Governance to Governmentality : Analyzing NGOs, States, and Power / O. Sending, I. Neumann // International Studies Quarterly. – 2006. – № 50. – P. 651–672.
28. Warner E. Public Financing Mechanisms and Their Implications for NGO Sustainability / E. Warner // The 2008 NGO Sustainability Index. – P. 33–45.
29. Weisbrod B. To Profit or Not To Profit : The Commercial Transformation of the Nonprofit Sector / B. Weisbrod. – Cambridge and New York : Cambridge University Press, 1998. – 324 p.

Отримано 28.02.2011 р.

М.В. Ильина

Социально-экономическая роль некоммерческих организаций в обеспечении устойчивого развития общества

В статье представлены основные концептуальные подходы к пониманию сути организаций третьего сектора и особенностей их взаимодействия с государством и коммерческими организациями. Описаны условия функционирования некоммерческих организаций в Украине и мире, рассмотрена их роль в содействии устойчивому развитию общества. Проанализированы основные экономические механизмы стимулирования третьего сектора, освещены перспективы дальнейшего развития некоммерческих организаций в Украине и мире.

Ключевые слова: некоммерческая организация, третий сектор, гражданское общество, устойчивое развитие общества, социально-экономическая роль третьего сектора, экологическая роль третьего сектора, экономический механизм стимулирования некоммерческих организаций.

M.V. Pina

Social and economic role of noncommercial organizations to support sustainable development of a society

In the article key concepts and approaches to define the third sector and its relations with a state and commercial organizations are represented. Surrounding of noncommercial organizations in Ukraine and other countries is described. Role of the third sector in favoring sustainable development of a society is stipulated. Principal economic mechanisms to induce nonprofit entities are analyzed. Perspectives of further development of noncommercial organizations in Ukraine and in other countries are outlined.

Keywords: a noncommercial organization, the third sector, civil society, sustainable development of a society, social, economic and ecological role of the third sector, economic mechanism incentive nonprofits.